

му даје политичко руководство јединствене југословенске револуције.

Приложени списак литературе говори да су сва битна питања третирана у овој студији тако рећи први пут научно разматрана. Другим ријечима, др З. Антонић је имао веома оскудну литературу, углавном мемоарскога карактера, насталу из пера учесника НОП-а. Такви радови пружају, углавном, фактографске податке, који су, међутим, само један од услова за шире разматрање сложене теме.

Наведени извори упућују на закључак да је многа драгоценост архивска грађа, усљед партизанског начина ратовања и ратних разарања од стране окупатора, недокучива за истраживање. Због тога је било потребно да се приступи и анкетирању учесника. Како је то доста несигуран извор, аутор је и овдје зналачки извукао оно најбитније, без чига би његова студи-

ја била сиромашнија за многе чињенице и понеко тумачење.

У склопу свега тога треба гледати и цијенити студију др Здравка Антонића — *Устанак у Источној и Централној Босни 1941. године*. У питању је, дакле, први озбиљније научни рад са овога подручја, који покреће многа питања и даје научне одговоре на већину од њих. Како је у питању вријеме када су доминирале локалне и регионалне иницијативе у развоју југословенског рата и револуције, које су резултирале и одређеним карактеристикама и специфичностима, ипак се одвијају и сложенији процеси, карактеристични за шире југословенско ратиште. На тај начин ова студија — и са ширег становишта гледано — представља значајан допринос југословенској историографији о НОР-у и Револуцији.

Зоран Лакић

НАША НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКА БОРБА У ОЦЈЕНИ СОВЈЕТСКОГ НАУЧНИКА

Издавачко предузеће „Вук Караџић“ у Београду обиљежило је тридесетогодишњицу побједи над фашизмом издавањем књиге „Агресија и катастрофа“ пуковника Д. М. Пројектора, доктора историјских наука и професора историје Генералштабне академије у Москви. На основу историјских извора аутор је истакао карактер и методе командовања Генералштаба Нјемачке у току другог свјетског рата и приказао злочиначке манире и злодјела њемачкофашистичког војног руководства. Основни садржаји у овом дјелу су стенографске биљешке са саветовања у Хитлеровој Врховној команди и сјећања учесника при доношењу злочобних одлука.

Д. М. Пројектор, за разлику од многих страних историчара, није пропустио да прикаже и нашу народноослободилачку борбу и истакне њен огромни допринос општој борби против фашизма. На простору од 574 странице, колико износи обим ове књиге, аутор је стању у Југославији уочи априлског рата и народноослободилачкој борби посветио ове редове:

„Хитлеровци нијесу схватили да народ Југославије у својој већини мрзи њемачки фашизам и да неће дозволити капитулацију пред Хитлером. Они нијесу водили рачуна о томе да југословенска влада Цветковића не ужива подршку народа, а да су унутрашње противрјечности у земљи тако заоштрене да могу у сваком моменту довести до експлозије.

Та експлозија догодила се крајем марта 1941. године, када је реакционарна влада Цветковића — као и вође Хрватске сељачке странке Мачека, који је стајао на позицијама претварања Хрватске у самосталну државу под покровитељством Нјемачке — потписала у Бечу 25. марта 1941. пакт три државе... Овај акт националне издаје изазвао је иступање народних маса, које су са радницима на челу изашле на улице под пароланама „Боље рат, него пакт“, „Боље гроб, него роб!“, „Савез са Русијом!“. Народ је збацио владу Цветковић — Мачек. Њу је смијенила влада генерала Симовића... У ноћи 5/6. априла 1941. Совјетски Савез је склопио пакт о при-

јатељству са Југославијом, изразивши тиме потпуне симпатије према народима те земље и још једанпут показавши да он води политику супротну Њемачкој. Догађаји од 27. марта показали су да су народне масе Југославије спремне да се одлучно боре за слободу, против опасности њемачког фашизма.

Југословенски догађаји изазвали су моментану реакцију у Берлину. 27. марта ујутру у Рајхсканцеларију су били хитно позвани руководиоци оружаних снага. Хитлер није могао да отрпи непокорност Београда, нарочито када је рат против СССР био на домаку. Он је тражио да се што прије нападне Југославија. Сада је план „Марита“ требало из темеља прерадити. Били су одређени нови оперативни правци за 12. армију: удар из рејона Софије на Скопље, да би се спојили са Италијанима у Албанији и да се не би дозволило успостављање садејства између Југославије и Грчке; из рејона Софије на Београд ради заузимања југословенске пријестонице и отварања пута преко Дунава; осим тога, учествовали су италијанске и мађарске јединице. Донијета је одлука да се Југославија нападне са сјевера, из Јужне Аустрије и Мађарске, ради чега је планирано да се хитно формира нова 2. оперативна армија. На Балкан су хитно кренуле нове јединице. Захтијевано је да се ратна дејства у Југославији и Грчкој заврше што прије, како се не би онемогућила инвазија СССР. За напад је сада додатно одређено 14 дивизија, од којих је 5 стигло из Француске, 8 из Њемачке и једна из Пољске.

Требало је измијенити оперативни план наступања.

Паулус, који је по Хитлеровом наређењу одлетео у Беч, срео се са фелдмаршалом Листом. Показало се да штаб 12. армије сматра сада својим главним задатком брз продор преко јужне Србије до албанске границе, да би се Грчка и Југославија раздвојиле, а затим да се Грчкој преко Битоља нанесе главни удар. На крају се добила једна половична, компромисна одлука, према којој би снаге 12. армије лепезасто наступале ка Београду, Скопљу и сјеверној Грчкој. На савјетовању у Рајхсканцеларији 30. марта Хитлер је наредио 12.

армији да напад почне 6. априла.

Њемачко фашистичко командовање развило је на југоистоку 35 дивизија... Њемачка авијација бројала је 1.300 авиона. 2. италијанска армија, под командом генерала Амброзија, развила се према сјеверозападној Југославији. Италијанска авијација састојала се од 670 авиона. Мађарска је ушла у II свјетски рат, ангажујући против Југославије пет дивизија.

План, који је разрадио њемачко командовање, водио је рачуна, с једне стране, о оријентацији на што брже прелажење у наступање прије потпуног развоја југословенске војске, а са друге стране, о временски различитом завршавању развоја њемачко-италијанских снага. Стога је инвазија почела 6. априла нападима авијације на југословенске и грчке аеродроме и на Београд. Три корпуса 12. армије прешла су у наступање тог истог дана, 2. њемачка армија — 12. априла, мађарске јединице — 14, а италијанска армија — 15. априла 1941. године.

Краљевска Југославија није била спремна за вођење рата и за отпор агресору. Двадесет година владавине... капиталисти нијесу доносили никакав прогрес...“

Писац даље објашњава југословенски план вођења рата против агресора, неодлучност владе Душана Симовића и њену спремност да преговара са Њемачком, најзад неефикасност у мобилизацији југословенске војске. Истиче четврти случај да њемачко командовање претиче у стратегијском развоју оружане снаге оних држава које су пале пред фашистичком агресивом. Објашњава, између осталог, и то да енглеско, грчко и југословенско командовање није било у стању да створи јединствени фронт.

Проектор није заборавио борбу против фашизма у поробљеним народима. Каже да се у разним земљама у позадини Вермахта јављала борба против „новог поретка“, а за борбу у нашој земљи на 469. страни свога дјела каже:

„У Југославији је Комунистичка партија одмах послје је заузимања земље од стране хитлероваца приступила организовању антифашистичких снага отпора. Она је позвала на ослобођење, на јединство

и широко окупљање народа земље. Војни комитет, образован при ЦК КПЈ, на челу са секретаром ЦК Јосипом Брозом Титом, и војни комитети на терену почели су са формирањем ... борбених снага...“

Писац потом, на другим странама свог дјела, наставља:

„Послије ступања у рат Совјетског Савеза створени су повољни услови за даљи развој партизанске борбе у Југославији. ЦК Комунистичке партије Југославије обратио се 22. јуна 1941. прогласом народу: „Борба Совјетског Савеза — то је и ваша борба, јер он се бори против ваших непријатеља...“

О концентрацији њемачких снага у Југославији и борбама у 1941. години, писац каже:

„Врховна команда њемачких оружаних снага, да би задржала Југославију, приступила је знатном јачању окупационих јединица. Када се хитлеровским јединицама у Југославији придружила 342. дивизија из Француске, 113. дивизија са совјетско-њемачког фронта и 125. пук из Грчке, 80.000 Хитлерових војника отпочело је средином септембра 1941. офанзиву против партизана. Командант Југоисточка фелдмаршал Лист био је при сиљен да 12. септембра 1941. увезде јаке, копнене дивизије са тенковима.

Послије огорчених борби, које су трајале од септембра до децембра 1941, устаници су се повукли у планине. Партизани и Комунистичка партија Југославије тих првих мјесеци борбе претрпјели су тешке губитке: на бојном пољу пало је 3.000 комуниста, од њих 20 чланова ЦК. Али и хитлеровска војска је платила... високом ције-

ном. Генерал-пуковник Рендулић је писао да је устанак у Србији био изненађење за њемачке трупе. Он је подвлачио: „Јединице су водиле тешке борбе за *останак*. Да би успјеле да савладају партизански устанак, оне су се морале борити са највећом енергијом и активношћу.“

Писац даље исцрпно за овакво дјело приказује развој наше народноослободилачке борбе из године у годину, прати развој наше народне власти и стварање све већих југословенских војних јединица.

На једноме мјесту (стр. 489) он из преписке њемачког и италијанског генералштаба износи занимљив податак: да је њемачки Генералштаб вршио притисак на италијанско командовање да се ово јаче ангажује у борби против југословенских партизана. На оваква упозорења начелник италијанског Генералштаба је одговорио, између осталог, да „сумња да ће се успјети уништити Титова организација“.

Своје студиозно и на изворима засновано дјело Пројекор закључује оваком констатацијом:

„Искуство предисторије минулог рата указује да се други свјетски рат могао спријечити прије свега енергичним обуздавањем њемачког фашистичког империјализма и милитаристичких снага, које су служиле његовим освајачким плановима. Историја је показала да политички курс попуштања фашизму... представља истовремено и смртну опасност за све народе, а борба против неофашизма — један је од њихових најважнијих задатака“.

Вукашин Радоњић

Др Стојан Кесић: ОДНОСИ ИЗМЕЂУ РАДНИЧКИХ ПОКРЕТА У ЈУГОСЛОВЕНСКИМ ЗЕМЉАМА ДО 1914

Народна књига и Институт за савремену историју, Београд 1976, 440.

Недавно су Народна књига и Институт за савремену историју публиковали докторску дисертацију др Стојана Кесића која третира релативно дуг и веома значајан период историје односа радничких покрета у југословенским земљама.

У предговору (13—20) аутор је дао критичку оцену литературе настале у периоду пре првог светског рата, између два рата, а нарочито у време социјалистичке изградње југословенских народа. Кесић констатује да су историчари приликом обраде развитка ра-